

שמעתא עמיקתא

גליון קמט' – פ' מטות - מסעי ה'תשע"ג / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' שכת להזכיר יעלה ויבוא, האם חייב לחזור להתפלל בציבור

בראש חודש קבעו חכמים להזכיר "יעלה ויבוא" בתפלת ערבית, שחרית ומנחה, בברכת רצה. ואם לא אמרו בערבית אין מחזירין אותו, מפני שאין מקדשין את החדש בלילה. אבל אם לא אמרו בשחרית ובמנחה, מחזירין אותו [ש"ע סי' תכב. א]. ונחלקו הפוסקים במי ששכח יעלה ויבוא בשחרית וזכר אחר שהתפלל מוסף האם חוזר, דעת **הכנה"ג** (סי' תכב בהגהות הטור) המובא **במ"א** (סי' קכו ס"ק ג) דבכה"ג יצא בדיעבד במה שהזכיר קדושת היום בתפלת מוסף וא"צ לחזור ולהתפלל שחרית וכמו דמקילין בזה בסימן קכ"ו סעי' ג' לענין ש"ץ. אבל **בשו"י ברכה** (שם) הביא בשם הרשב"א דביחיד לעולם חוזר ואפי' כבר התפלל מוסף, וכן נקט **המור וקציעה** (סי' קכו). והכרעת **המ"ב** (סי' תכב ס"ק ד) להחמיר, אלא דכתב דמ"מ משום ספק יתנה דאם אינו חייב מתפלל הוא בתורת נדבה, אכן אם כשהיה מתפלל ג' ראשונות ע"ד להתפלל מוסף נזכר שלא אמר יעלה ויבוא בתפלת שחרית בודאי יש להורות שייסיים התפלה בשל שחרית ואח"כ יתפלל מוסף, ע"כ. ונעי' **בשע"צ** (אותיות ג-ד) שכת' דלכאורה כוונת הכנה"ג דוקא לענין שחרית, אבל אם התפלל מנחה ולא הזכיר יעלה ויבוא והתפלל אח"כ אינו מועיל לוה, וצ"ע. ומ"מ אם ארע שהתפלל מנחה מקודם מוסף והזכיר יעלה ויבוא, אין זה תקון למה שלא הזכיר במנחה בשחרית, ע"כ.

ויש לדון האם מי שהתפלל בצבור ושכח "יעלה ויבוא" היכן שדינו לחזור, האם חייב לחזור ולהתפלל בצבור. ולא מבעיא לדעת הסוברים [נעי' בגליון קמ"ד] דאיכא **חייב** להתפלל בצבור דיש לדון בזה, אלא אף לסוברים דתפלה בצבור היא רק מעלה מ"מ הם נמי ס"ל דאיכא **חובת השתדלות** להתפלל בצבור, ולדידהו יש לדון דכיון דלא יצא ידי"ח האם אכתי מוטלת חובת ההשתדלות להתפלל בצבור.

ואף במי ששכח יעלה ויבוא בתפלת שחרית יש לדון בזה, דאע"פ דאם יטור לחפש מנין אחר איכא הפסק בין גאולה לתפלה שאסור להפסיק בה לכתחלה אף בשתיקה ביותר מכדי דיבור ואפי' בהליכה בלבד כמבואר **בתה"ל"ד** (סי' ק"א ס"ק א-ג), מ"מ הרי מבואר **ברע"א** (על סי' נב) דבגוונא שהתפלל בטעות תו לויכא משום מעלת סמיכת גאולה לתפלה, שהרי כתב דמי שטעה ודילג פסוקי דזמרה להתפלל בצבור וטעה בתפלת י"ח אומר "משיב הרוח" וכדו' בענין שצריך לחזור ולהתפלל די"ל דיאמר תחלה פסד"ל בברכה לפני ולאחריה ואח"כ יחזור ויתפלל, ע"כ. אלא דשו"ר **בינת תורה** (סי' נב טע' א) בשם **התפארת צבי** (סי' טו) שנקט דכיון דתפלתו הראשונה כמאן דליתא (לדעת חכמי פרובינצ"א דלקמן) עליו להסמיך גאולה לתפלה. ולדעתו י"ל דבשחרית עליו להתפלל מיד בכל גוונא (אם התפלל בצבור כרוך בהפסק) [אולם כיון לענין סמיכה גאולה לתפלה בשחרית דמבואר **בשו"ע** (סי' ק"א ט"ז) דהיא עדיפא מתפלה בצבור, אפי' בשבת כמ"ש **ביאור הלכה** (סי' ק"א ט"ז ג' ד"ה וטוב). אבל לענין תפלת ערבית תפילה בצבור עדיפא על סמיכת גאולה לתפלה כמבואר **במ"ב** (סי' רלו ס"ק ע"ב)].

ולכאורה נידון דידן תלוי במח' האשונים, דהרי דעת **תוס'** (ברכות כס: ד"ה טעה, ו"ה לז: ד"ה כך) דמי שהתפלל ברי"ח ושכח להזכיר "יעלה ויבוא" אע"פ שחוזר מ"מ תפלתו תפלה והי"ח לענין שאר הזכרות. אולם דעת **חכמי פרובינצ"א** (הובאו ברא"ש ברכות פ"ד סי' ב) שלא יצא ידי"ח בזו התפלה והי"ח כאילו לא התפלל, וע"כ אם עבר זמן תפילה צריך להתפלל שנים לערב. [ומ"ח זו מבוארת בטור ססי' ק"ח וסי' צ"ב]. והכרעת **השו"ע** ונושא בסי' ק"ח (טע' א) דבכה"ג כדי לצאת מהפסק חוזר להתפלל בתורת נדבה.

ולפי התוס' כיון שתפלתו תפילה (אלא שחייב לחזור) שוב י"ל דלמעשה יצא ידי"ח עיקר התפלה, וממילא יצא ידי"ח תפלה בצבור דהרי כבר התפלל, אבל לדעת **חכמי פרובינצ"א** דס"ל דאין תפלתו תפילה, אם נימא דלשיטה זו נמצא המתפלל במכרז ברכה לבטלה שוב י"ל דדינו לחזור ולהתפלל בצבור.

והנה **במ"ב** בסי' תפ"ח (סי' ב') מבואר להדיא דלדעת **חכמי פרובינצ"א** דמי ששכח הזכרה בתפלה נמצאו ברכותיו לבטלה דהרי כתב לענין מי שאינו מזכיר "ותן ברכה" **דיש בזה חשש כמה מאות ברכות לבטלה**, [ונבשע"צ (אות יב) כת' "ישוה עדיף משיבאו לידי ברכות לבטלה"].

אלא שהגרה"ק **שליט"ס** (הובא לק' בהגה) הוכיח דבגוונא שלא הזכיר יעלה ויבוא אין ברכותיו לבטלה ממש, **מהמ"ב** בסי' ק"ח (סי' ק) שפסק כדעת הפר"ח דשם לענין תפלת תשלומים, עיי"ש. אולם לכאורה הדבר צ"ע **מהמ"ב** בסי' תפ"ח ותן ברכה להדיא דבכה"ג ברכותיו לבטלה [ומה דכתב במ"ב חשש ברכה לבטלה היינו כי אפשר שלא ישכחו ולא יגיעו לידי כך, ועוד דאף אם ישכחו לפי תוס' י"ל דאין זה בכלל ברכה לבטלה], ומהא דתפלת תשלומים שהביא שם, יש לדחות כמו שדחה **הקהלות יעקב** (ברכות סי' טז ס"ד"ה והנה). וכן **בשו"ת ארץ צבי** (סי' כד) ביאר באופן אחר דברי הפר"ח, עיי"ש.

וא"כ י"ל דכמו שמי שאינו מזכיר "ותן ברכה" נמצאו ברכותיו לבטלה הי"ח לענין יעלה ויבוא, וכדמשמע מדברי התוס' הנ"ל שהשוו דין כל ההזכרות. אלא דשו"ר שדעת הגר"ח **זצ"ל** (ח"י הגר"ח פ"ט ס"ט א) דהזכרת מטר חמירא מיעלה ויבוא, דיעלה ויבוא איננה בכלל מטבע ברכה, משא"כ מטר, וע"כ כל שלא הזכיר הוי בכלל משנה מטבע ברכה, ואין הזכרה זו שייכת לנידון של תוס' הנ"ל. ועי' **במעשה איש** (ח"ב פ"ח ע"ב צו הגה ג) בשם **החזו"א** דאם לא הזכיר יעלה ויבוא אין ברכותיו לבטלה וע"כ עולים לו הברכות למנין ק"ב ברכות. **ובהר צבי** (סי' נד ד"ה אולם) כתב דאין לחלק בין הזכרת "ותן ברכה" להזכרת "יעלה ויבוא", והזכרת ותן ברכה אינה גרועה מיעלה ויבוא, ובכל גוונא אין משום ברכה לבטלה. והוכיח כן **מהמ"א** (סי' קח ס"ק טז) שכתב על האי פלוגתא דהראשונים לענין יעלה ויבוא הנ"ל, דני"ל דאם בלילה ג"כ ר"ח, לכו"ע יתפלל ערבית ב', דהא ירויח שיאמר יעלה ויבוא וה"ה אם שכח ותן טל ומטר או משיב הרוח [נציין נמי לדברי **המ"ב** (סי' קה) דכתב "דאם שכח טל ומטר או משיב הרוח בשבת ר"ח במנחה או שכת שאר דבר המצריכו לחזור ולהתפלל לכו"ע יתפלל ערבית ב', דהא ירויח זה בתפלת תשלומין". ומבואר בדבריו דכל שאינו מרויח בתשלומין הדרגתי למח' הראשונים אף בשבת ותן טל ומטר, ודלא כהגר"ח, ושכ"כ **בחסד לאברהם** (תחת סי' ס). ועי' **במג"מ** (ח"ד סי' טז ד"ה ל[ק]).

ועכ"פ יוצא לפי דברי הגר"ח דמי ששכח יעלה ויבוא, אף לחכמי פרובינצ"א אין ברכותיו לבטלה, ומה דאמרו דהוי כאילו לא התפלל היינו לענין זה שלא קיים עיקר חובת הזכרה ועשו חכמים כאילו לא התפלל שחייב בתשלומים, אבל אכתי י"ל דמודים דתפלתו תפילה.

ולפי' י"ל בני"ד דמי שהתפלל בצבור ושכח יעלה ויבוא, כיון דתפלתו תפלה הרי קיים מעלת תפלה בצבור, דהרי כבר כתב **הא"מ** (א"ח ח"ב סי' כז וז"ח סי' ז) דתפלתה בצבור הינה חובה, ושרש החיוב כדי שתקבל תפלתו, וא"כ בני"ד דתפלתו התקבלה (דהרי כבר התפלל בעשרה) שוב י"ל דאינו חייב לחזור להתפלל בצבור אחר [דהרי אין חובת תפלה בצבור אלא בתפלות שמחויב בהם שחרית מנחה ומערב]. אולם אם שכח ותן ברכה לדעת הגר"ח י"ל דחייב לחזור להתפלל בצבור. ועתה מצאתי שכן היא דעת הגר"ש **זצ"ל** (אשרי האיש פ"א אות ט) דמי שהזכיר מוריד הגשם בימות החמה הוי פגם בנושא התפילה ויש לו לחזור להתפלל בצבור, דכלא התפלל דמי, משא"כ הזכרת יעלה ויבוא ברי"ח או בחוה"מ דכבר יצא אלא דחסר לו הזכרה, ע"כ. ודעת הגר"ש **זצ"ל** (הלכ"ש פ"ט אות ו, תפלה כהלכתה פ"א הגה קכד) דבכה"ג (שלא הזכיר יעלה ויבוא) צריך להדד אחר מנין שהרי לכמה שיטות חשיב כלא התפלל, ומ"מ א"צ לטרוח עד מיל או ד' מיל לשם כך, ע"כ. [נעי' בהרי קדש (מקראי קדש תוכנה ופורים סי' טז אות 4). ודעת הקצות השלחן (פ"ב בדי השלחן אות א) דמי שחזר ומתפלל מנחת טעות במטריף לעשרה].

אלא דאכתי י"ל דאין לסוברים דאם שכח הזכרה יש לחזור ולהתפלל בצבור, מ"מ בגוונא שזכר לפני חזרת הש"ץ י"ל דלא צריך לחפש שום אחר, אלא התפלל עם הש"ץ.

דהנה מצנינו פלוגתא בדברי האחרונים האם תפלה עם הש"ץ בכלל תפלת בצבור ממש. דעת **הפתח הדברי** (סי' נב ס"ק ב) בשם **פרי תבואה** ז"ל (ח"ב סי' טז) ו**הא"א מבוטשטשט** (שם) דתפלה ביחד עם הש"ץ בכלל תפלה בצבור. וגדולה מזו הובא בשם **החת"ס** (לקו"ט סי' ג) דכשיחיד מתפלל עם הש"ץ זהו עיקר תפילה בציבור, ורק מפני שא"צ שיכנו כולם תפלה תקנו להתפלל כל אחד בפניו, והיה ראוי שיאמרו עימו מילה במילה שזה כמו מציא את הרבים ידי"ח, אלא כדי שיוסדרי ש"ץ תפילתו תקנו בלחש תחילה, וא"כ כשאיירע שיחיד אומר עם הש"ץ זה תפילה בציבור אמיתי ואומר כל סדר קדושה עימו, ע"כ. **ובתשובות והנהגות** (ח"א סי' ק) הביא **מהפחץ חיים** דהיה מתפלל יחד עם הש"ץ. ועי' **בשבט הלוי** (ח"ד סי' יא) מש"כ לבאר דברי החת"ס.

ואע"פ ש**האג"מ** (א"ח סי' ט') ו**השלמת חיים** (סי' קכו) מחמירים בזה, עיין עליהם. מ"מ בני"ד דקיל טפי ניתן לסמוך על המקילים בזה היכן שאין בקל להשיג מנין אחר, בפרט שמצינו דמשמעות **החזו"א** (סי' י"ט ס"ק ז) דאע"פ דעיקר תפלה בצבור הוי בעשרה מ"מ איכא מעלה דתפילה בציבור כשמתפלל עם הש"ץ. [ודעת הגר"ש **זצ"ל** (הלכ"ש תפילה פ"ח אות מא) דהמתפלל שמו"ע עם הש"ץ הרי זו תפילה בציבור, אלא דמ"מ אין מעלתה תפילה עם הציבור ממש. והנה"ח (סי' צ א אות ט) כתי' דחשיבא כמו המתפלל בשעת שהציבור מתפללין]. ולפי' י"ל דאף היכן שדינו לחזור ולהתפלל בצבור עם נזכר לפני חזרת הש"ץ יכול לסמוך על דעת המקילים בזה לחזור ולהתפלל בשעת חזרת הש"ץ, ודו"ק.

המניח תפילין אחר השקיעה האם יברך על הנחתן

תניא בברכות [טז] גבי זמן ק"ש - ר"מ אומר משיכיר בין כבל לזאב, ר"ע אומר בין עורוד לחמור, ואחרים אומרים משיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירונו. אמר ר"ה הלכה כאחרים. אמר אביי לתפילין כאחרים לק"ש כותותין. (פ"ה תוס' דצ"ל דהאי אחרים לאו ר"מ נינהו, דהא ר"מ איירי ליעיל מנייהו).

ואמרין במנחות [יז:] ת"ר תפילין מאמתי מברך לצאת, משעת הנחתן, כיצד, היה משיכח לצאת ומתחייא שמה יאבדו, מניחן וכשיגיע זמן ממשמש בהן ומברך עליהן. ועד מתי מניחן עד שתשקע החמה, ר' יעקב אומר עד שתכלה רגל מן השוק, וחכמים אומרים עד זמן שינה, ומרדים חכמים לר' יעקב שאם הלצן לצאת לבית הסא אין לו יציאת מניחן ושקעה חמה שוב אינו חוזר ומניחן. אמר רב נחמן הל' כר' יעקב. ר' חסדא דרבא בר רב הונא מצלו בהו ברוכתא. איכא דאמרין אין הל' כר' יעקב וכר' אמר ר' אלעזר כל המניח תפילין אחר השקיעה עובר בעשה, ור' יוחנן אמר עובר בלאו וכר'.

ואמר רבנא הוה יתבינא קמיה דרב אשי וחשך והניח תפילין, ואמרי ליה שמוקן אבי בעי להו מר, ואמר לי אין, וחזייתיה לדעתיה ללא לשמוקן הוה בעי, קסבר הלכה ואין מורין בן. ופרש"י - קסבר הלכה דליה תן תפילין, ואין מורין בן שאם ישכחם וישן בהם.

וברא"ש [הל' קטנה הל' תפילין סי' יז] הביא דברי בעל התרומות ז"ל דפי' דהא דק"ל הלכה דליה לא אין, וחזייתיה לדעתיה ללא לשמוקן הוה בעי, קסבר הלכה ואין מורין בן. ופרש"י - קסבר הלכה דליה תן תפילין, ואין מורין בן שאם ישכחם וישן בהם. וברא"ש [הל' קטנה הל' תפילין סי' יז] הביא דברי בעל התרומות ז"ל דפי' דהא דק"ל הלכה דליה לא אין, וחזייתיה לדעתיה ללא לשמוקן הוה בעי, קסבר הלכה ואין מורין בן. ופרש"י - קסבר הלכה דליה תן תפילין, ואין מורין בן שאם ישכחם וישן בהם. וברא"ש [הל' קטנה הל' תפילין סי' יז] הביא דברי בעל התרומות ז"ל דפי' דהא דק"ל הלכה דליה לא אין, וחזייתיה לדעתיה ללא לשמוקן הוה בעי, קסבר הלכה ואין מורין בן. ופרש"י - קסבר הלכה דליה תן תפילין, ואין מורין בן שאם ישכחם וישן בהם.

וכדבריו פסק הטור [סי' לז] - אע"פ דקיימא לן לילה זמן תפילין הוא אלא שאין מורין בן, היינו לענין שאם היו בראשו וחשכה שאין צריך להלצן, אבל לכתחילה אין להניחם קודם הזמן הזה (דהיינו משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד"א וכיורנו).

והדר הביא הטור דברי ה"ר פריז דכיון דקיימ"ל דליה זמן תפילין הוא אלא שאין מורין בן, היינו לענין שאם היו בראשו וחשכה שאין צריך להלצן, אבל לכתחילה אין להניחם קודם הזמן הזה (דהיינו משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד"א וכיורנו).

והרמב"ם [פ"ד מהל' תפילין ה"ן] פסק דזמן הנחת תפילין ביום ולא בלילה, ומאמתי זמן הנחתן מכדי שיראה את חבירו ברחוק ד"א וכיורוהו, עד שתשקע החמה. ובה"ל י"א פסק דמי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה וחשכה הוי עליו, אפי' עליו כל הלילה מותר, ואין מורין דבר זה בריבם אלא מלמדין את הכל שלא ינחשו התפילין עליהן אלא ילחצו אותן משתשקע החמה, וכל המניח תפילין לכתחילה אחר שתשקע החמה עובר בלאו שאמרו ושומרת את הלוקה הואת וכר'.

והמחבר אע"פ דרבי"מ [סי' לז] כתב דלענין הלכה כיון דהר"ף והרמב"ם מסכימים לענין להניחם בתחילה בלילה הכי נקטינן, מ"מ בשו"ע [שם סי' כ] כתב דישנא דאסור להניחן בלילה שמה ישכחם וישן בהם. ומבואר דס"ל דלינא דמראורייתא מותר להניחם. וכ"כ במג"א [סי' א].

וכתב עוד המחבר דאם הניחם קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפי' הן עליו כל הלילה מותר ואין מורין בן.

ובסי' פסק כדברי הרא"ש והטור דאם היה רוצה לצאת לדרך בהשכמה מניחם וכשיגיע זמן ימשמש בהם ויברך.

וכתב במג"א [סי' ק] דמי"ש המחבר קודם שתשקע החמה היינו צאת הכוכבים. ובחיי אדם [הל' ל"ד סי' י] כתב דלינא דמותר להניח תפילין ולברך עד צאת הכוכבים. איברא דבמ"מ [ג' א"א שם] כתב דב"ל דבין המשומש מורין בן לחלצן, אבל להניחם לכתחילה אסור, וכן משמע במנחות [יז:] אבל במורכבי [הל' קטנה הל' תפילין י"ב ג] בשמיעת דש"ל להניח לכתחילה, דאפי' לת"ק במנחת אהרן דס"ל דליה לאו זמן תפילין אסור משקיעת החמה היינו צאת הכוכבים, ומיניה לר' יעקב וחכמים א"מ הל' אין מניחן היינו ג"כ משקיעת החמה דהיינו מצאת הכוכבים.

ובסי' ג' כתב דבב"י [י"ה ת"ה יושב] גבי ברייתא דקידש עליו היום, מבואר דברך השמשות לא הוי זמן תפילין, וזה דלא בהמדרבי. אלא דמ"מ כתב בס"ק ז' דאפי' אי תימא דלכתחילה אין להניחם בבין המשומש, מי שלא קיים מצות עשה של תפילין ביום זה לא העמידו דברייהו על הפסק לדחות דין תורה. ונראה דר"ל דכיון דלינא קיימ"ל דמדאורייתא

